

Троценко І.О.

Український НДІ авіаційної технології. Україна, м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В НАУКОМІСТКОМУ МАШИНОБУДУВАННІ

Анотація

В статті розглядаються засади оціночної діяльності в Україні та цілі оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Приводиться перелік випадків, коли оцінка об'єктів інтелектуальної власності є обов'язковою. Детально розглядаються підходи та методи оцінки таких об'єктів.

Abstract

The foundations of evaluation activity in Ukraine are considered as well as the goals and objectives of price evaluation of intellectual property. The list of cases when such evaluation is obligatory is given. The approaches and methods of intellectual property price evaluation are regarded in detail.

Питання 4:

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності

Продовжуючи цикл статей, присвячений праву промислової власності, слід розглянути таке актуальне на цікаве питання, як оцінка об'єктів інтелектуальної власності. Оцінка об'єктів інтелектуальної власності дозволяє визначити вартість продуктів інтелектуальної праці в грошовому еквіваленті. Кожен винахідник, який патентує свій винахід, корисну модель чи промисловий зразок, повинен знати, яким чином можна оцінити свою інтелектуальну власність та хто може здійснити таку оцінку.

Окрім того, що завдяки цьому винахідник дізнається вартість своєї інтелектуальної праці та може визначити можливі доходи від неї, оцінка об'єктів інтелектуальної власності необхідна при:

- визначенні вартості внеску в статутний капітал;
- інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності та введення останніх у господарський обіг;
- видачі (отримання) кредиту під заставу виключних прав;
- страхуванні;
- залученні інвесторів та інших операцій;
- вирішенні конфліктів у процесі використання об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) включно з визначенням розмірів збитків, завданих внаслідок порушення виключних прав на ОІВ;
- вирішенні майнових спорів;
- передачі прав на ОІВ;
- складанні і реєстрації ліцензійних угод і договорів купівлі-продажу ОІВ.

Об'єкти інтелектуальної власності – це по суті нематеріальні активи, цінність яких полягає у сукупності прав на користування, розпорядження та/або володіння певними правами.

Слід враховувати, що інтелектуальна власність сама по собі є особливим видом власності. Зокрема, інтелектуальна власність не може передаватися за договором дарування, купівлі-продажу та договору міни. Крім того, особисті немайнові права інтелектуальної власності не підлягають відчуженню (передачі), за винятком випадків, встановлених законом.

Передача прав інтелектуальної власності здійснюється на основі договору про переуступку прав, ліцензійного договору, договору про ноу-хау, договору про створення об'єкту інтелектуальної власності та деяких інших видів договорів, які у свою чергу можуть бути безоплатними, оплатними або містити умови про негрошову форму оплати, наприклад оплати товарами або цінними паперами. Отже, при укладанні договору про передачу прав інтелектуальної власності необхідно здійснити оцінку об'єкту інтелектуальної власності.

Оцінка – це комплекс певних заходів юридичного, економічного, організаційно-технічного характеру, спрямованих на встановлення цінності об'єкта оцінки як товару¹.

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує оціночну діяльність в Україні Закон України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” №2658-III, від 12 липня 2001 року. Відповідно до статті 5 цього закону суб'єктами оціночної діяльності можуть бути:

- суб'єкти господарювання – зареєстровані в установленому порядку фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності відповідно до законодавства України;

- органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі.

Стаття 6 цього ж закону визначає, хто може бути оцінювачем. Зокрема, оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача, відповідно до закону. Фонд державного майна України веде Державний реєстр оцінювачів, які отримали таке кваліфікаційне свідоцтво.

¹ Соловьєва Г.М. Учет нематериальных активов. М.: Финансы и статистика. 2001. 109 с.

Закон також визначає випадки, коли оцінка майна, зокрема і ОІВ, є обов'язковою. Такими випадками є: створення підприємств на базі державного майна або майна, що є у комунальній власності; реорганізація, банкрутство, ліквідація державних, комунальних підприємств та підприємств з державною часткою майна (часткою комунального майна); виділення або визначення частки майна у спільному майні, в якому є державна частка (частка комунального майна); визначення вартості внесків учасників та засновників господарського товариства, якщо до зазначеного товариства вноситься майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), а також у разі виходу (виключення) учасника або засновника із складу такого товариства; приватизація та інше відчуження у випадках, встановлених законом, оренди, обміну, страхування державного майна, майна, що є у комунальній власності, а також повернення цього майна на підставі рішення суду; переоцінка основних фондів для цілей бухгалтерського обліку; оподаткування майна; визначення збитків або розміру відшкодування; в інших випадках за рішенням суду або у зв'язку з необхідністю захисту суспільних інтересів.

Проведення незалежної оцінки майна є обов'язковим також у випадках застави державного та комунального майна, відчуження державного та комунального майна способами, що не передбачають конкуренцію покупців у процесі продажу, або у разі продажу одному покупцю, визначення збитків або розміру відшкодування, під час вирішення спорів та в інших випадках, визначених законодавством або за згодою сторін².

Основними показниками, які визначають вартість об'єктів інтелектуальної власності, на думку авторів різноманітних публікацій, є:

- надійність правової охорони відповідного об'єкту;
- здатність оцінюваного об'єкту вільно застосовуватись на ринку без порушення прав третіх осіб (показник патентної чистоти об'єкту);
- техніко-економічна значимість об'єкту правової охорони;
- витрати володільця виключних прав на створення (розробку) об'єкту правової охорони;
- витрати володільця виключних прав на патентування (реєстрацію) об'єкта промислової власності, включно з митами, зборами та інші розходи на підтримання охоронних документів в силі, а також оплату послуг патентного повіреного або представника;
- витрати на організацію використання об'єкту промислової власності, включаючи витрати на його маркетинг;
- витрати на страхування ризиків, пов'язаних з об'єктом промислової власності;
- строк дії охоронного документу на момент оцінки його вартості або строк дії ліцензійної угоди;

- витрати володільця виключних прав на вирішення правових конфліктів по оцінюваному об'єкту промислової власності, в тому числі в судовому або добровільному порядку (при придбанні прав третіх осіб);

- очікувані надходження ліцензійних платежів по даному об'єкту промислової власності;

- очікувані надходження в формі компенсаційних (штрафних) виплат (платежів) за умови підтвердження фактів порушення виключних прав володільців об'єкта промислової власності;

- строк корисного використання оцінюваного об'єкту;

- фактор морального старіння оцінюваного об'єкту;

- середньостатистичні ставки роялті для даного виду об'єктів правової охорони;

- промислово (виробничу) готовність оцінюваного об'єкту;

- витрати, пов'язані з необхідністю виплати податків та зборів³.

На сьогодні існує декілька підходів до оцінки інтелектуальної власності. Вибір того чи іншого підходу до оцінки залежить від наявності необхідної інформації, вимог покупців або власників об'єктів інтелектуальної власності, економічної ситуації на момент оцінки. Кожен з підходів базується на застосуванні певних методів. Загалом методологію оцінки можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1).

Отже розглянемо ці підходи детальніше.

Ринковий підхід.

При ринковому підході використовується метод порівняння продаж, коли актив, що розглядається, порівнюється з аналогічними об'єктами інтелектуальної власності, або інтересами в цих об'єктах, або з цінними паперами, забезпеченими нематеріальними активами, які були продані на відкритому ринку.

Двома найбільш поширеними джерелами даних, що використовуються при порівняльному підході, є ринки, на яких продаються як інтереси у власності на аналогічні нематеріальні активи, так і деривативи (ф'ючерси і опціони). Повинна існувати обґрунтована база для порівняння, коли акцент робиться на ОІВ, що порівнюються та які існують у тій самій галузі або бізнесі, що і ОІВ, що розглядається, або в тій галузі, яка так само реагує на аналогічні економічні зміни.

Коли для забезпечення орієнтирів при визначенні розміру вартості використовуються попередні угоди відносно предмету оцінки, можуть бути потрібними коректування даних з урахуванням перебігу часу та змінених зобов'язань в економіці.

Для визначення діапазону ринкової оцінки ОІВ встановлюються, по-перше, всі технологічні та технічні переваги, які отримує власник завдяки придбанню прав, і по-друге, діапазон можливих ринкових оцінок, що відповідають даній галузі техніки.

² Ст. 7 Закону України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” №2658-III, від 12 липня 2001 року.

³ Шипова Е.В. Оценка интеллектуальной собственности: Учебное пособие. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2003. – 122 с.

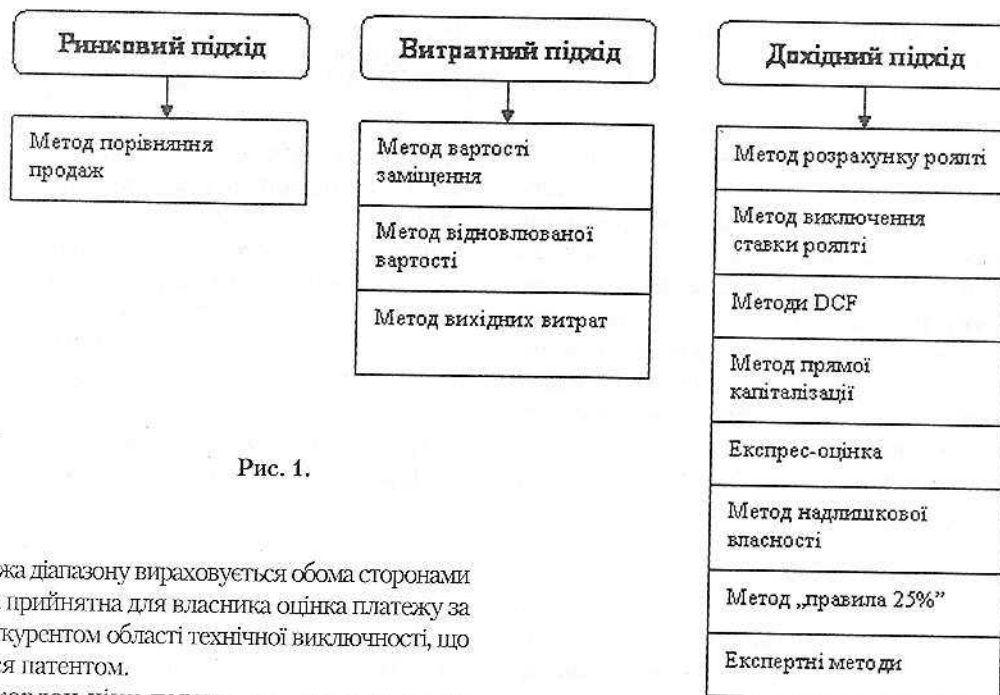

Рис. 1.

Нижня межа діапазону вираховується обома сторонами як мінімальна прийнятна для власника оцінка платежу за розподіл з конкурентом області технічної виключності, що забезпечується патентом.

Верхній кордон ціни патенту вираховується як максимальна прийнятна для конкурента – потенційного ліцензіату оцінка платежу за доступ до запатентованої новинки.

Витратний підхід.

Витратний підхід використовується при оцінюванні вартості ОІВ, якщо неможливо знайти об'єкт – аналог, відсутній досвід реалізації подібних об'єктів або прогноз майбутніх доходів не стабільний. Цей підхід застосовується коли сфера реалізації ОІВ дуже невизначена та успіх залежить від величезної кількості факторів.

Витратний підхід передбачає визначення вартості ОІВ на основі підрахунку витрат, необхідних для створення або придбання, охорони, виробництва та реалізації об'єкту інтелектуальної власності на момент оцінки.

При цьому підході використовується декілька методів оцінки витрат на створення ОІВ:

1) *Метод вартості заміщення* об'єкту оцінки полягає у складанні витрат на створення ОІВ, аналогічного об'єкту оцінки, в ринкових цінах, які існують на дату проведення оцінки, з урахуванням зносу об'єкту оцінки;

2) *Метод вихідних витрат* полягає у складанні первинних витрат, перерахованих з урахуванням дійсних умов та індексу зміни цін в даній галузі.

При оцінці варто враховувати усі існуючі витрати, а саме: оплата праці, маркетингові та рекламні витрати, витрати на страхування ризиків, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, витрати на вирішення правових конфліктів, на витратні матеріали, собівартість науково-методичного забезпечення, індивідуалізації власної продукції – логотипу, ліцензії, сертифікатів тощо.

Оцінювачу необхідно виявити та приймати до уваги наявність різноманітних форм старіння – фізичного зносу, функціонального, технологічного та економічного старіння та інші, які повинні враховуватися до вартості об'єкту інтелектуальної власності.

Прибутковий підхід.

При прибутковому підході вартість нематеріальних активів або інтересу в нематеріальному активі, що визначається, оцінюється шляхом розрахунку поточної вартості прогнозованої вигоди.

При цьому підході використовуються різноманітні методи оцінки, зокрема:

1) *Метод дисконтованого грошового потоку*, відповідно до якого розраховуються грошові надходження для усіх майбутніх періодів. Ці надходження конвертуються у вартість шляхом застосування ставки дисконтування та використання техніки розрахунку вартості, визначеної на поточний момент. Метод дисконтування використовується для ОІВ, що мають визначені строки використання.

2) *Метод прямої капіталізації* полягає у розрахунку вартості ОІВ через певну кількість років шляхом поділу середнього доходу по завершенню кожного року на коефіцієнт капіталізації, який складається з реальної ставки дисконту та коефіцієнту амортизації (повернення капіталу).

3) *Метод залишкового доходу* використовується для конвертації доходу у вартість. У цьому випадку репрезентативна величина доходу ділиться на ставку капіталізації або множиться на мультиплікатор доходу.

4) *Метод експрес-оцінки* передбачає розрахунок узагальненого показника ефективності на основі аналізу динаміки зміни сумарного грошового потоку протягом усього періоду реалізації інвестиційного проекту.

5) *Розрахунок вартості роялті*. Ставка роялті – величина періодичних відрахувань на користь ліцензіату (правоволодільця). Являє собою співвідношення між розміром відрахувань на користь ліцензіара та розміром загальної вартості, ціною виробленої та реалізованої користувачем продукції відповідно до договору.

Економічний сенс роялті полягає у розподілі отриманого правоволодільцем прибутку від використання ліцензії між ним та ліцензіаром в узгодженій пропорції, шляхом встановлення певного відсотку від ціни виробленої та реалізованої продукції на користь правоволодільця.

6) *Метод звільнення від роялті* базується на припущенні, що інтелектуальна власність, що розглядається, не належить реальному власнику, а навпаки є власністю іншого підприємства. Це підприємство надає інтелектуальну власність на ліцензійній основі за умови виплати роялті. Таким чином, вираховується квазі-економія витрат по виплаті роялті, капіталізована величина яких може розглядатися в якості еквіваленту ринкової вартості інтелектуальної власності.

7) *Метод надлишкового прибутку*, як правило використовується при оцінюванні патентів та ліцензій, торгових марок, франшизи, майнових прав. Цей метод заснований на розрахунку економічних вигод, пов'язаних з отриманням прибутку за рахунок нематеріальних активів, які не враховані на балансі підприємства та які забезпечують прибуток на активи або власний капітал вище середнього рівня.

8) *Правило 25%*. За часи існування патентної охорони сформувалася певна традиція, відповідно до якої претендент висловлював бажання сплачувати власнику патенту 25% очікуваного валового прибутку, отриманого конкурентом, завдяки ліцензії. За умов застосування цього методу оцінки ОІВ ліцензіат не зацікавлений у розкритті своїх потенціальних показників, тому оцінити діапазон прибутку можна оцінити на період не більше двох років.

9) *Метод експертних оцінок* – метод прогнозування, заснований на досягненні згоди групою експертів. Існує безліч методів отримання експертних оцінок. В одних випадках з кожним експертом працюють окремо, і він навіть не знає, хто крім нього є експертом і тому відкрито висловлює свою точку зору. В інших випадках, експертів

збирають разом для підготовки матеріалів, при цьому експерти обговорюють проблему один з одним та поступово відкидають невірні думки. Кількість експертів може бути фіксованою.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності є непростою задачею і вибір того чи іншого підходу чи методу оцінки треба здійснювати з урахуванням особливостей об'єкту інтелектуальної власності, що оцінюється і, очевидно, здійснювати таку оцінку варто за допомогою професіоналів. Сьогодні в Україні таку діяльність здійснює достатня кількість оцінювачів, діяльність яких регламентується вищезгаданим Законом України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” та ще понад 200 нормативно-правових актів.

Детальнішу інформацію щодо цього питання можна знайти:

1. Закон України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” №2658-III, від 12 липня 2001 року.

2. Закон України „Про господарські товариства” № 1576 – XII, від 19 вересня 1991 року.

3. *Шипова Е.В.* Оценка интеллектуальной собственности: Учебное пособие. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2003. – 122с

Література

1. *Трощенко І.О.* Інтелектуальна власність в науко-місткому машинобудуванні // Технологические системы. – 2005. – № 4(30). – С. 70–71.

2. *Трощенко І.О.* Інтелектуальна власність в науко-місткому машинобудуванні // Технологические системы. – 2005. – № 5–6(31–32). – С. 80–82.

3. *Трощенко І.О.* Інтелектуальна власність в науко-місткому машинобудуванні // Технологические системы. – 2006. – № 1(33). – С. 76–77.